

MARZENA DYCHT*

Warszawa, Polska

ORCID ID 0000-0002-8283-6770

WARTOŚĆ OSIĄGNIĘĆ PEDAGOGICZNYCH PROFESOR ZOFII SĘKOWSKIEJ (1924–1997) DLA PEDAGOGIKI SPECJALNEJ

Streszczenie: Nieustanny postęp współczesnej pedagogiki specjalnej i szczegółowych jej dyscyplin powinien być źródłem do refleksji pedagoga nad kierunkiem i jakością rozwoju tej dyscypliny naukowej. Myśl ta, często uobecniania w dyskursach teoretycznych, niekiedy podejmowana w pedagogice akademickiej, towarzyszy moim rozważaniom naukowym od początku świadomego zainteresowania pedagogiką osób z trudnościami rozwoju. Osobiste zorientowanie na ten właśnie obszar poznania wynika z podjętych studiów w zakresie pedagogiki specjalnej, które stały się solidną podstawą wiedzy i przyczyną późniejszego eksplorowania obszarów tej nauki, ze świadomością jej tożsamości, miejsca, roli i związków z innymi naukami. Zaowocowały one zwróceniem uwagi na potrzebę dokumentowania dorobku i osiągnięć osób, których twórcze poszukiwania rzutowały na rozwój tej szczególnej gałęzi pedagogiki, w odniesieniu do współczesnych im warunków historycznych i społecznych. Dla tych powodów podjęłam studium nad znaczeniem dorobku naukowego i dydaktycznego profesor Zofii Sękowskiej, jednej z wybitniejszych twórców polskiej pedagogiki specjalnej. Artykuł jest również refleksją nad wychowaniem, nauczaniem i terapią osób z niepełnosprawnością w Jej ujęciu, z odniesieniem do statusu i tożsamości nauki, którą uprawiała.

Słowa kluczowe: Zofia Sękowska, pedagogika specjalna, osiągnięcia pedagogiczne.

Wstęp

Nigdy nie było mi dane poznać osobiście Zofii Sękowskiej. Studiując tyflopädagogikę w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej (obecnie Akademii Pedagogiki

* Marzena Dycht, dr hab. prof. ucz. UKSW w Warszawie, pedagog specjalny (tyflopädagog), rehabilitant wzroku, doktor habilitowany nauk społecznych w zakresie pedagogiki, kierownik Katedry Pedagogiki Specjalnej Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; e-mail: m.dycht@uksw.edu.pl.

Specjalnej) w Warszawie, „spotykałam” Panią Profesor jedynie pośrednio, mając kontakt z publikacjami jej autorstwa lub z opracowaniami zbiorowymi pod jej redakcją. Już wówczas miałam świadomość, że Zofia Sękowska to osobowość znacząca dla rozwoju edukacji i terapii osób z niepełnosprawnością wzroku w Polsce. Toteż kiedy zdecydowałam się pisać pracę doktorską o charakterze historycznym i biograficznym, pragnieniem moim stało się scharakteryzowanie działalności Z. Sękowskiej, dokonań osoby bliskiej memu sercu ze względu na osobiste zainteresowania naukowe. Zbierając materiały o życiu i dorobku Profesor Sękowskiej, miałam wiele wątpliwości: czy nie zbyt wcześnie piszę na ten temat (Pani Profesor zmarła zaledwie trzy lata wcześniej)? Czy podołam? – podjęłam się bowiem pisania pracy doktorskiej bezpośrednio po ukończeniu studiów magisterskich. Czy wreszcie rzetelnej i być może bardziej trafnej analizy tego bogatego dorobku nie powinien dokonywać pedagog bardziej kompetentny – z racji swych zasług i doświadczenia zawodowego, może nawet znający osobiście Zofię Sękowską? Największą jednak trudnością była ciągle towarzysząca mi wątpliwość, czy pisząc pracę tego typu, uda mi się uniknąć błędu nadmiernej gloryfikacji osoby Pani Profesor, przyznając równocześnie rzeczywiste znaczenie jej osiągnięciom i dokonaniom oraz czy możliwe jest utrzymanie – w tych warunkach – obiektywizmu badawczego? W rozwiązywaniu tych i im podobnych dylematów bardzo pomagała mi nieżyjąca już dziś niestety Profesor Jadwiga Kuczyńska-Kwapisz (której rozprawę habilitacyjną prof. Z. Sękowska recenzowała). Wspierała mnie przez cały czas tworzenia pracy, motywowała do pokonywania trudności, podtrzymując głębokie przekonanie o potrzebie zbadania spuścizny naukowej prof. Z. Sękowskiej. Dopełnieniem pracy stały się serdeczne i przyjazne spotkania z rodziną Pani Profesor Z. Sękowskiej. I tak powstała praca szczegółowo dokumentująca dokonania Zofii Sękowskiej w dziedzinie pedagogiki specjalnej, a zwłaszcza tyflopedagogiki, którą to dziedziną prof. Sękowska głównie się zajmowała (Dycht 2002). Pisząc tę pracę, odkrywałam niezwykle C człowieka: kobietę szczęśliwie spełnioną w życiu osobistym, głęboko zaangażowaną społecznie, kompetentnego i zasłużonego naukowo pedagoga... I uświadomiłam sobie ze wzruszeniem, że w moim życiu miało miejsce Spotkanie... z Kimś, kto stał się szczególnie mi bliski. Spotkanie ucznia z Mistrzem na drodze wychowawczej, które skutkuje po dziś dzień wpływem na moje postawy, poglądy i osobowość. Ten kontakt intelektualny i osobowościowy zrodził towarzyszące mi już odtąd pytanie o umiejętność życia, o sztukę życia – w różnych jego wymiarach...

Z pokorą charakteryzuję tu dorobek naukowy Z. Sękowskiej¹. A czynię to z nadzieją, iż jego popularyzacja zaowocuje wieloma indywidualnymi Spotkaniami...

1 Tekst artykułu jest znacząco poszerzonym i uzupełnionym wydaniem rozdziału mojego autorstwa opublikowanego w pracy zbiorowej: Dycht M. (2009). *Pedagogika specjalna profesora Zofii Sękowskiej – portret holistyczny*. W: *Wielowymiarowość edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością*. Żółkowska T., Ramik-Mażewska I. (red.). T. 4. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.

Znaczenie dokonań profesor Zofii Sękowskiej dla współczesnej pedagogiki specjalnej

Problematyka rehabilitacji (dawniej określanej terminem *rewalidacja*²) osób z niepełnosprawnością i resocjalizacji osób społecznie niedostosowanych, doświadczających trudności w adaptacji społecznej, będących podmiotem zainteresowań pedagogiki specjalnej, posiada współcześnie obszerną bibliografię. Niejednokrotnie prowadzone są dyskusje i polemiki nad zagadnieniami kształcenia, wychowania i usprawniania osób z niepełnosprawnością. Toczą się debaty odnośnie przysługujących im praw. Rozważane są kwestie dotyczące likwidowania różnego rodzaju barier, z którymi osoby o obniżonej sprawności psychofizycznej często się spotykają. Dzieje się tak pod wpływem społecznego zainteresowania sprawami osób z niepełnosprawnością³. Niebagatelny wpływ posiada w tym względzie także

2 Termin *rewalidacja* funkcjonował i był rozpowszechniany w Polsce od końca lat 50. przez polskich pedagogów specjalnych (M. Grzegorzewską, J. Doroszewską, C. Kosakowskiego, A. Hulka) i psychologów. Skutecznie zastępował w polskiej pedagogice specjalnej określenie *rehabilitacja*, w odróżnieniu od wielu państw, w których powszechnie i praktycznie używano tego drugiego pojęcia. Zofia Sękowska była zwolenniczką używania terminu *rehabilitacja* w odniesieniu do terapii osób z niepełnosprawnością i *resocjalizacja* na określenie wsparcia osób społecznie niedostosowanych. Obecnie *pedagogika rehabilitacyjna* i *pedagogika resocjalizacyjna* są współcześnie zwrotem *pedagogika specjalna*.

3 W tym miejscu warto podkreślić, myśląc o młodych czytelnikach, absolwentach kierunków pedagogicznych, znających głównie biopsychospołeczny model niepełnosprawności, odwołujący się do normalizacji życia osób z niepełnosprawnością, że w sposobie postrzegania niepełnosprawności następowały zmiany. Do połowy XX wieku dominował model *medyczny*, w myśl którego niepełnosprawność jest wynikiem odstępstwa od normy osoby niepełnosprawnej, traktowanej przedmiotowo. Model ten opierał się na założeniu, że niepełnosprawność jest osobistą tragedią danej osoby, a problemy, na jakie ona napotyka są traktowane jako bezpośrednia konsekwencja choroby lub urazu. Źródło trudności tkwi w osobie niepełnosprawnej, którą trzeba maksymalnie dostosować do normy drogą specjalistycznych oddziaływań. Model medyczny ujawniał silny rodowód biologiczny pedagogiki specjalnej, z akcentem na odchylenie, deficyty, zaburzenia osoby niepełnosprawnej. Przez kolejne 50 lat (od połowy prawie do końca XX wieku) model medyczny zastępowało podejście *społeczne*, zgodnie z którym niepełnosprawność jest zbiorem stanów będących konsekwencją istnienia barier (społecznych, ekonomicznych, prawnych, architektonicznych, urbanistycznych, itd.). Źródło trudności ulokowane było poza osobą niepełnosprawną (traktowaną przedmiotowo), zatem rozwiązanie jej problemów tkwi w otoczeniu społecznym – stąd koncepcja dostosowywania środowiska do potrzeb i możliwości osoby niepełnosprawnej w celu usunięcia lub zminimalizowania istniejących ograniczeń. Z początkiem XXI wieku upowszechnił się *biopsychospołeczny* model postrzegania niepełnosprawności, który uwzględnia nie tylko czynniki biologiczne i społeczne (w tym kulturowe), ale również psychologiczne. Niepełnosprawność jest postrzegana jako normalny aspekt życia ludzkiego i definiowana w kontekście praw człowieka. Model ten opiera się na stwierdzeniu, iż niepełnosprawność powstaje na skutek ograniczeń, na jakie osoby z niepełnosprawnością natrafiają w codziennym życiu. Podkreśla się tu, że osoby z niepełnosprawnością mają takie same prawa (i obowiązki), jak pozostali obywatele. W swoim życiu napotykają jednak zbyt wiele

(a może przede wszystkim) stale postępujący rozwój i rozszerzanie się zakresu współczesnej pedagogiki specjalnej, dla której zasadniczym priorytetem jest dobro osoby o naruszonej równowadze organizmu. Jednakże rozkwit tej – poniekąd młodej dyscypliny naukowej (ugruntowanej jednakże w wielowiekowej tradycji praktycznej pomocy osobom niepełnosprawnym) – może następować głównie dzięki dobrze przygotowanym pedagogom specjalnym, którzy poprzez łączenie praktyki pedagogicznej z działalnością badawczą tworzą teoretyczne podstawy pedagogiki specjalnej. To oni wypracowują zasadnicze zręby współczesnej pedagogiki specjalnej, ubogacając i rozszerzając wiedzę szczegółowych jej subdyscyplin. Ich działalność naukowa, społeczna i dydaktyczna przyczynia się do powstawania wiedzy rzetelnej, użytecznej w procesie edukacji i rehabilitacji oraz społecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością. Działalność tych pedagogów i terapeutów powinna być odpowiednio popularyzowana i uprzystępniana innym osobom zajmującym się tą problematyką.

Do grona wybitnych naukowców, a zarazem dydaktyków, których dorobek naukowy stanowi podbudowę pedagogiki specjalnej, należała niewątpliwie profesor Zofia Sękowska. Jej dokonania naukowe zawsze traktowane były przez specjalistów z wielkim uznaniem, a osiągnięcia często cytowane w różnorodnych publikacjach i artykułach, stając się inspiracją badawczą i gruntowną podstawą naukową. Jej spuścizna pedagogiczna doczekała się wnikliwej analizy zarówno w postaci szczegółowego opracowania⁴, jak i artykułów, syntetycznie ujmujących całokształt życia i pracy zawodowej prof. Z. Sękowskiej⁵. Wspomniane wyżej publikacje cechuje

barier, by móc z tych praw w pełni korzystać. Zagwarantowanie osobom z niepełnosprawnością pełni uprawnień wymaga przeciwdziałania ich dyskryminacji oraz stworzenia mechanizmów wyrównywania szans i warunków korzystania z przysługujących im roszczeń. Istotą takiego podejścia jest więc dążenie do przekształcania środowiska fizycznego i społecznego (stworzonego z myślą o osobach pełnosprawnych) w taki sposób, by mogły z niego swobodnie korzystać także osoby z niepełnosprawnością. Realizacja tego postulatu ma się odbywać poprzez likwidację wszelkich barier istniejących w tym środowisku. Od czasów Z. Sękowskiej widoczna jest więc intensywna ewolucja podejścia do zagadnienia niepełnosprawności – powstawały różne modele, które zaowocowały przeniesieniem akcentu z rehabilitacyjnego na wspierający i włączający.

- 4 Por. Dycht M. (2002). *Znaczenie działalności i osiągnięć naukowych Zofii Sękowskiej dla pedagogiki specjalnej ze szczególnym uwzględnieniem tyflopädagogiki* (praca doktorska). Warszawa: APS. Szczegółowe ujęcie poglądów tyflopädagogicznych zawarte zostało w publikacji Dycht M. (2005). *Koncepcja tyflopädagogiki w ujęciu Zofii Sękowskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydawnictwo Salezjańskie, zaś ujęcie pedagogiki specjalnej w: Dycht M. (2008). *Koncepcja pedagogiki specjalnej Zofii Sękowskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie. W książkach tych podjęto próbę omówienia całokształtu dorobku naukowego i dydaktycznego prof. Z. Sękowskiej. Powstała także praca magisterska: por. Barszczewska K. (2004). *Zofia Sękowska jako twórczyni lubelskiej szkoły pedagogiki specjalnej*. Stalowa Wola: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- 5 Dotychczas ukazały się artykuły: Smagowski J. (1981). *Pädagogika specjalna – równoprawny partner oświaty*. „Nowa Szkoła”, nr 9, s. 372–375; Skrzetuska E. (1997a). *Sylwetki pädagogów specjalnych – profesor dr hab. Zofia Sękowska (1924–1997)*; W: *Roczniki pädagogiki specjalnej*.

naukowy charakter rozważań, z ukierunkowaniem na penetrację osiągnięć naukowych, dydaktycznych i społecznych profesor.

Istnieje kilka powodów, dla których istotne jest przybliżenie koncepcji pedagogicznej i dokonań prof. Z. Sękowskiej w kontekście ich znaczenia dla współczesnej pedagogiki specjalnej. Po pierwsze, teoria pedagogiki specjalnej opracowana przez Z. Sękowską posiada charakter kompleksowy. Traktuje o zagadnieniach najważniejszych dla funkcjonowania pedagogiki osób z niepełnosprawnością, jak również zagłębia się w strukturę szczegółowych jej subdyscyplin, wnosząc cenny wkład w tworzenie wiedzy konstruktywnej i wartościowej. Dzięki temu koncepcja rehabilitacji autorstwa Z. Sękowskiej składa się na jednolite, pełne i wewnętrznie spójne dzieło naukowe. Dlatego też synteza całkowitego dorobku Pani Profesor może okazać się bardzo pomocna dla pedagogów poszukujących poznawczego, metodycznego i badawczego modelu pedagogiki specjalnej.

Po drugie, koncepcja nauki, zaproponowana przez Z. Sękowską, pozwala określić rolę i zakres pedagogiki specjalnej. Sprzyja wyodrębnieniu statusu i tożsamości tej dziedziny wiedzy w rozumieniu dyscypliny naukowej. Odkrywa strukturę wewnętrzną tej nauki, jako złożonej ze wzajemnie przenikających się (a przez to dopełniających się nawzajem) subdyscyplin szczegółowych. Wskazuje na pedagogikę specjalną jako na dziedzinę interdyscyplinarną, nierozzerwalnie powiązaną z innymi naukami – i dzięki temu ukierunkowaną na cel nadrzędny – poszukiwanie możliwości, szans rozwojowych osób zróżnicowanych rozwojowo. Postrzeganie przez Z. Sękowską w taki sposób pedagogiki specjalnej może okazać się cenną pomocą w rozwiązywaniu współczesnych dylematów tej dziedziny wiedzy. Dla pedagogów zajmująca i inspirująca może być proponowana przez nią odpowiedź na podstawowe dla pedagogiki pytania: jaka powinna być pedagogika kształcenia

Pańczyk J. (red.). T. 8. Warszawa: WSPS oraz też (1997). *Zasłużeni dla pedagogiki specjalnej. Zofia Sękowska (1924–1997)*. „Szkoła Specjalna”, nr 4, s. 211–214; Majewski T. (1997). *Zmarła Profesor Zofia Sękowska wielki przyjaciel niewidomych*. „Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej”, nr 1, s. 156–157; Palak Z. (1999). *Zofia Sękowska (1924–1997) – Życie i Działalność Naukowa*. „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”. T. 19, s. 193–200 oraz krótka wzmianka z okazji jubileuszu 70-lecia urodzin prof. Z. Sękowskiej (1994), autorstwa Palak Z.: *Profesorowie jubilei – prof. zw. dr hab. Zofia Sękowska*. W: „Roczniki Pedagogiki Specjalnej”. Pańczyk J. (red.). T. 5. Warszawa: WSPS; też (2012). *Profesor Zofia Sękowska (1924–1997) – twórczyni lubelskiej szkoły pedagogiki specjalnej*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J: Paedagogia-Psychologia”. T. 25, nr 1–2, s. 77–86. Poza tym powstała również praca zbiorowa pod red. nauk. M. Chodkowskiej (1994). *Człowiek niepełnosprawny. Problemy autorealizacji i społecznego funkcjonowania*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, będąca charakterystyką dla profesor Zofii Sękowskiej, a także praca pod red. nauk. Palak Z. (2001). *Pedagogika Specjalna w zreformowanym ustroju edukacyjnym*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, poświęcona Z. Sękowskiej i zawierająca jej biografię. O Z. Sękowskiej pisała również Źmichrowska M.J. (2010a). *Praktyka nauczania i wychowania integracyjnego uczniów niepełnosprawnych w myśli pedagogicznej Zofii Sękowskiej*. „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania w Częstochowie”, nr 1, s. 57–74; też (2010). *Zofia Sękowska. Człowiek i dzieło*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 3–4, s. 214–220.

i wychowania? Co składa się na jej istotę w specyficznym procesie rehabilitacji i resocjalizacji? W czym przejawia się deontologiczny wizerunek pedagoga specjalnego? W jakim kierunku powinna podążać ewolucja instytucji wychowawczych w dobie obecnych transformacji?

Trzecią przyczyną, dla której należy upowszechniać w gronie pedagogów myśl Z. Sękowskiej, jest jej aktualność. Koncepcja pedagogiki specjalnej, którą stworzyła, jest nie tylko uaktualnieniem dotychczasowych osiągnięć naukowych. W takim ujęciu byłaby to jedynie działalność dydaktyczna, służąca popularyzacji wiedzy. Należy pamiętać bowiem o działalności w zakresie badań naukowych (związanej z poszerzaniem wiedzy). Również w tym drugim wymiarze teoria pedagogiki Z. Sękowskiej odpowiada zarówno obecnym, jak i przyszłym potrzebom rozwijającej się empirycznie pedagogiki specjalnej. Zofia Sękowska posiadała umiejętność trafnego odczytywania nowych wymagań edukacji specjalnej i jej stale ewoluujących zapotrzebowań, przewidywania nowych problemów i zjawisk. Proponowane przez nią niezbędne reformy oświatowe w ramach kształcenia kadr pedagogicznych oraz pracy dydaktyczno-wychowawczej z dziećmi niepełnosprawnymi były, są i będą nadal włączane w rzeczywistość edukacyjną kolejnych dziesięcioleci, ponieważ, w moim przekonaniu, zawierają w sobie pierwiastek rzetelnej merytorycznie diagnozy i trafnej oceny aktualnego stanu kształcenia specjalnego.

Po czwarte, niewielu jest badaczy, którzy dokonali tak wnikliwego wglądu w zagadnienia fundamentalne dla polskiej tyflopedagogiki i tyflopsychologii, jak Zofia Sękowska. Mam tu na myśli dokładną analizę struktury procesu poznawania rzeczywistości przez osoby z niepełnosprawnością wzroku, koncepcję kształcenia osób niewidomych i słabowidzących, uwarunkowania ich osobistego i społecznego przystosowania, teorię rehabilitacji wychowawczej osób ociemniałych. Zofia Sękowska stworzyła podstawę nauczania, wychowania i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku, do końca ją ubogacając nowymi dokonaniem. W tej dziedzinie osiągnięcia Z. Sękowskiej mają charakter wysoce naukowy (rozwijający wiedzę pedagogiki specjalnej). Powinny także stanowić podstawę warsztatu pedagogicznego nauczyciela i wychowawcy pracującego z dziećmi niewidomymi i słabowidzącymi.

Koncepcja pedagogiki Zofii Sękowskiej może stać się propozycją wiodącą dla współczesnej polskiej pedagogiki specjalnej, użyteczną w przewidywaniu bieżących jej problemów, inspirowaniu nowych badań. Może spełniać taką rolę, o ile nie będzie błędnie redukowana do powierzchownych studiów. Tylko jako dokładnie przyswojona spuścizna naukowa stanowi system logicznie powiązanych tez, zasadniczych dla pedagogiki specjalnej. Tylko wówczas możliwe jest pełne i właściwe zrozumienie istoty założeń pedagogicznych Z. Sękowskiej.

Z powyższych względów istotne jest przyjęcie tezy o konieczności komplementarnego i kompleksowego postrzegania naukowego dorobku prof. Z. Sękowskiej oraz uznanie jego aktualności. Świadczy o tym współczesna pozytywna ocena uprawianej przez profesor pedagogiki w gronie pedagogów specjalnych. Należy

również podkreślić fakt, że prace, których jest autorką, znajdują nadal powszechne zastosowanie (np. w praktyce szkolnej z dziećmi niepełnosprawnymi wzrokowo) i nie straciły na swej aktualności.

Uważam, że całościowa analiza dorobku Z. Sękowskiej pod kątem jego przydatności dla pedagogiki specjalnej, obszerna (z oczywistych i uzasadnionych powodów) w swej treści i dzięki temu niepozbawiona szczegółowych i dokładnych badań jest wartościowym dopełnieniem dzieł, jakie Z. Sękowska pozostawiła po sobie. Mam jednak świadomość, iż okaże się o tyle istotna, o ile wywoływać będzie potrzebę podejmowania i dalszego zgłębiania zagadnień traktowanych jako ważne w całości kształcenia myśli teoretycznej Z. Sękowskiej.

Badając spuściznę pedagogiczną Zofii Sękowskiej, wyodrębniłam treści o charakterze opiniotwórczym: dotyczą one nie tylko przedstawienia biografii naukowej profesor Zofii Sękowskiej i ukazania znaczenia jej działalności zawodowej i społecznej. Wskazują również na udział Z. Sękowskiej w merytorycznej dyskusji nad naukową pozycją pedagogiki specjalnej oraz pozwalają dowieść bogactwa jej wkładu badawczego (naukowego) i dydaktycznego w rozwój subdyscyplin szczegółowych pedagogiki specjalnej.

W publikacjach poświęconych Z. Sękowskiej przedstawiłam sylwetkę Pani Profesor, biografię jej życia osobistego, zawodowego oraz zasięg społecznego zaangażowania. Przybliżyłam genezę i rozwój utworzonego przez nią Zakładu Psychopedagogiki Specjalnej. Opisałam jego działalność badawczą, ze wskazaniem na współpracę ze środowiskiem. Ukazałam także aktualne kierunki rozwoju zakładu. Scharakteryzowałam jego rolę i znaczenie w pracy na rzecz kształcenia kadry pedagogicznej, w zakresie sprostania wymogom edukacyjnym szeroko pojętego kształcenia specjalnego, a także w ramach rozwoju badań naukowych (wyznaczanych zapotrzebowaniem różnych subdyscyplin pedagogiki specjalnej). Ukazałam związki istniejące pomiędzy głównymi założeniami pracy naukowej Zakładu Psychopedagogiki Specjalnej a naczelnymi przesłankami pracy naukowo-badawczej prof. Z. Sękowskiej⁶.

Wiele miejsca w tych opracowaniach poświęciłam zagadnieniu, czym jest naukowa tożsamość współczesnej pedagogiki specjalnej i jakie są jej związki z innymi naukami – w świetle stanowiska przyjętego przez Z. Sękowską⁷. Ta kwestia pozwala na rozstrzygnięcie dylematu: czym jest pedagogika specjalna i jaki jest jej zakres. Dostarcza odpowiedzi na pytania o interdyscyplinarne związki pedagogiki specjalnej z różnorodnymi dyscyplinami naukowymi. Dodatkowo przedstawia

6 Szerzej na ten temat w pracy: Dycht M. (2008). *Koncepcja pedagogiki specjalnej Zofii Sękowskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.

7 W swojej publikacji *Koncepcja pedagogiki specjalnej Zofii Sękowskiej* dokładniej omawiam rolę i zakres pedagogiki specjalnej, ideę klasyfikacyjną i ujęcie metodologiczne pedagogiki specjalnej według Zofii Sękowskiej oraz interdyscyplinarny charakter pedagogiki specjalnej i wszystkich jej subdyscyplin.

zaobserwowane przez Z. Sękowską trzy wiodące teoretyczne nurty w pedagogice specjalnej oraz stosunek profesor do metodologii pedagogiki specjalnej. Wskazuje także na pożądane komponenty – osobowościowe i kompetencyjne – wizerunku pedagoga specjalnego.

Osiągnięcia naukowe prof. Z. Sękowskiej można wpisać w naukowy dorobek wielu dyscyplin wewnętrznych pedagogiki specjalnej. Badając prace Pani Profesor, dokonałam rekonstrukcji tych wątków dorobku uczzonej, które dowodzą podjętej przez nią aktywności badawczej w wyżej wymienionych obszarach oraz wszechstronnego wglądu w zagadnienia etiologii, profilaktyki, fenomenologii i terapii w rehabilitacji i resocjalizacji. Wskazywałam w tym celu na publikacje i badania naukowe autorstwa Z. Sękowskiej, które o tym zaświadczać. Podkreślona została również zbieżność stanowiska naukowego Z. Sękowskiej z poglądami czołowych polskich pedagogów specjalnych⁸.

Interesujące jest uzmysłowienie sobie zasięgu udziału Zofii Sękowskiej w tworzenie wiedzy na temat edukacji i psychospołecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku. W oparciu o znajomość procesów poznawczych (swoistych dla osób z obniżoną zdolnością widzenia bądź całkowitą jej utratą) w pracach poświęconych jej dokonaniom omówiona została koncepcja kształcenia i usprawniania dzieci niewidomych oraz słabowidzących. Składają się na nią refleksje pedagogiczne i badania naukowe Z. Sękowskiej, niezwykle przydatne dla współczesnej tyflopedagogiki⁹. Analizowałam również znaczenie prowadzonych przez Z. Sękowską badań i rozważań nad mechanizmem postrzegania otaczającego świata przez osoby niewidome na tle dotychczasowych osiągnięć tyflopsychologii. Dowodziłam ważności analiz pedagogicznych i psychologicznych Z. Sękowskiej na temat działalności poznawczej człowieka niewidomego, istotnych – w dalszej konsekwencji – dla kształcenia uczniów niewidomych. Z tego względu, w oparciu o spostrzeżenia Z. Sękowskiej, poczynione nad metodyką tegoż kształcenia, odtworzyłam wizję edukacji dzieci z niepełnosprawnością wzroku jej autorstwa.

Z humanistycznego i pedagogicznego spojrzenia na wychowanka o obniżonej sprawności wzrokowej oraz merytorycznego znawstwa tej problematyki wypływają uwagi Z. Sękowskiej dotyczące edukacji dzieci słabowidzących. Tę właśnie problematykę analizowałam, opisując, za Z. Sękowską, koncepcję organizacji kształcenia, diagnozę dyspozycji rozwojowych uczniów słabowidzących. Przytaczałam wówczas argumentację Z. Sękowskiej w sprawie częściowo zintegrowanego systemu kształcenia specjalnego. Dociekałam powodów, w oparciu o które uznawała ona

8 Odsyłam do rozdziału *Współczesne zagadnienia rewalidacji w myśli pedagogicznej Zofii Sękowskiej*, w publikacji powyżej przywołanej, gdzie szczegółowo dokumentuję wkład Z. Sękowskiej w rozwój szczegółowych subdyscyplin pedagogiki specjalnej.

9 Te aspekty szczegółowo przedstawiam w opracowaniu: Dycht M. (2005). *Koncepcja tyflopedagogiki w ujęciu Zofii Sękowskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie: Wydawnictwo Salezjańskie.

taki model za najbardziej odpowiedni i wykazywała niebezpieczeństwa oraz negatywne konsekwencje niewłaściwie rozumianego dążenia ku pełnej integracji, zarówno w szkole, jak i w życiu społecznym. Edukacja włączająca – jeśli ma być realizowana z sukcesem – wymaga spełnienia niezbędnych warunków o charakterze organizacyjnym, dydaktycznym i społecznym.

Za pomocą analizy naukowych badań oraz interpretacji odpowiednich poglądów Zofii Sękowskiej badałam także znaczenie jej dorobku naukowego w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niewidomych oraz ociemniałych. Pozwoliły one ocenić przydatność spuścizny Z. Sękowskiej dla rozwiązywania szeregu problemów natury psychologicznej i socjologicznej w obszarze tyflogologii. Wiele uwagi poświęciłam zagadnieniu rozwoju modelu rehabilitacji zawodowej, która jest bardzo ważnym wymiarem rehabilitacji wieloaspektowej. Opisałam historyczny zarys tego wsparcia. Wskazane zostały przyczyny, dla których rehabilitacja zawodowa ulegała znaczącym transformacjom. Podkreślałam znaczenie mechanizmów gospodarczych i ustrojowych, mających wpływ na charakter ówczesnej rewalidacji poprzez pracę. W oparciu o przeświadczenie, że na kształt i współczesny rozwój polskiego modelu rehabilitacji zawodowej osób niewidomych miała wpływ działalność społeczna Modesta Sękowskiego, przedstawiłam jego notę biograficzną oraz wątek konstytuowania się rehabilitacji zawodowej osób niewidomych w warunkach spółdzielczości inwalidzkiej, uwydatniając znaczenie jego dokonań dla idei szeroko pojętej rehabilitacji w pedagogice specjalnej. Dodatkowym argumentem był tu oczywisty wpływ dzieła życia Modesta Sękowskiego na teorię rehabilitacji zawodowej osób niewidomych według Z. Sękowskiej. Ponadto, dokonałam oceny przydatności poglądów Z. Sękowskiej dla rozwiązywania szeregu problemów obecnych w diagnostyce poradnictwa zawodowego oraz w zakresie kształcenia i zatrudniania osób niewidomych.

Dopełnieniem badań jest teoria Z. Sękowskiej, kładąca nacisk na aspekt społecznego i osobistego przystosowania osób niewidomych. Starłam się przede wszystkim przeanalizować dorobek Z. Sękowskiej z punktu widzenia nauk, w tym szczególnym momencie się dopełniających – pedagogiki, socjologii i psychologii. Wskazywałam na kompetencje tego wybitnego pedagoga w zakresie interesująco udokumentowanej teorii zachowania przystosowawczego osób niewidomych, podstawowych determinantów czy wreszcie psychologicznych i społecznych uwarunkowań tegoż procesu. Przedstawiłam Z. Sękowską jako twórczynię typologii potrzeb ograniczonych przez brak wzroku oraz stanowisko, jakie zajęła ona w dyskusji o udziale osobowości w procesie przystosowania osób niewidomych.

Wiele miejsca poświęciłam studiowaniu znaczenia dorobku pedagogicznego Z. Sękowskiej dla prowadzonych współcześnie dyskusji na polu rehabilitacji osób ociemniałych, akcentując tezę, iż wartość poczynionych przez Z. Sękowską empirycznych dokonań oraz wypracowanych na tej podstawie podsumowujących refleksji zasługuje na to, aby być dla teoretyków zajmujących się rehabilitacją osób ociemniałych źródłem twórczych inspiracji i podbudową ich naukowych rozważań.

Prace dokumentujące dorobek Z. Sękowskiej powstały w oparciu o lekturę dostępnych materiałów źródłowych (publikacji zwartych Z. Sękowskiej, prac powstałych pod jej redakcją, artykułów i rozpraw naukowych, polskich i zagranicznych, opublikowanych w czasopismach i opracowaniach zespołowych¹⁰) oraz obszerną literaturę przedmiotu (w zakresie różnorodnych zagadnień pedagogiki specjalnej), wyznaczaną potrzebami poruszanych tematów.

Teoria i praktyka pedagogiki specjalnej według Zofii Sękowskiej

Jedną z podstawowych kwestii współczesnej edukacji specjalnej w Polsce jest troska o upowszechnianie w świadomości społecznej przekonania o podmiotowości i dbałości o wysoką jakość życia osób z niepełnosprawnością i zagrożonych niedostosowaniem społecznym. Tymi, którzy w szczególny sposób są powołani do krzewienia tego typu idei, są pedagodzy specjaliści. Ich wysiłki skoncentrowane muszą być nie tylko na uświadamianiu społeczności, w których przyszło im żyć i pracować, potrzeby widzenia w osobie z niepełnosprawnością przede wszystkim człowieka (a nie głównie niepełnosprawności), lecz nade wszystko na dawaniu świadectwa własnym postępowaniem pedagogicznym. Przekonanie o podmiotowym widzeniu wychowanka winno być naturalną konsekwencją ich własnego światopoglądu. Dzisiejsza rzeczywistość edukacyjna, w dobie znaczących przemian, wymaga ciągłego akcentowania podmiotowości (nie tylko w stosunku do dzieci i młodzieży, lecz także w stosunku do osób dorosłych z niepełnosprawnością). Musi również następować transformacja instytucji edukacyjnych w kierunku jak największego usamodzielniania i stymulowania rozwoju osób uczestniczących w procesie kształcenia i wychowania. Dopiero w takich okolicznościach uczniowie mogą stawać się rzeczywistymi twórcami przyszłości, nieorientowanej na cele materialistyczne, lecz dążącej ku ogólnoludzkim wartościom. Dążyłam do tego, aby praca traktująca o pedagogicznej koncepcji kształcenia i wychowania specjalnego prof. Zofii Sękowskiej przyczyniła się właśnie do takiego ukierunkowania myślenia. Aby coraz większą uwagę zwracano na humanizację wartości i większe upodmiotowienie osób z niepełnosprawnością (włączanych w proces własnej rehabilitacji). Z. Sękowska stworzoną przez siebie teorię edukacji rehabilitacyjnej¹¹ podporządkowała wyzwaniu w dziecku ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi całego tkwiącego w nim potencjału. Wszystko, co robiła, miało na

10 Osoby zainteresowane pogłębionym kontaktem z pracami Zofii Sękowskiej w obydwu moich publikacjach odnajdą szczegółowy wykaz piśmiennictwa jej autorstwa w zestawieniu chronologicznym i alfabetycznym, a także informacje nt. publikacji i artykułów omawiających twórczość Pani Profesor.

11 Pojęcie *edukacji rehabilitacyjnej* używane jest obecnie w odniesieniu do edukacji włączającej – por. Jachimczak B. (2019). *Nauczyciel w edukacji włączającej*. W: *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*. Chrzanowska I., Szumski G. (red.). T. 7. Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.

celu rozwijanie, na miarę maksymalnych możliwości, osobistych predyspozycji rozwojowych człowieka z niepełnosprawnością oraz stwarzanie okazji do realizacji jego własnych potrzeb. Ta humanistyczna wizja człowieczeństwa w pedagogice specjalnej charakteryzowała światopogląd naukowy Z. Sękowskiej i ukierunkowywała jej spojrzenie na współczesną aksjologię wychowania. Nadawała również kształt przyjętemu przez Z. Sękowską systemowi założeń naukowych i dydaktycznych. Uznawana przez nią taksonomia celów pedagogiki specjalnej posiada taką hierarchiczność, a jej celem jest podkreślenie w najbardziej możliwy sposób odrębności, niepowtarzalności każdego człowieka doświadczającego niepełnosprawności. Jest tak skonstruowana, aby wydobywać osobisty dynamizm rozwojowy człowieka. Sądzę, że na tym polega w głównej mierze wartość stworzonej przez Z. Sękowską koncepcji pedagogiki specjalnej. Jest swego rodzaju przesłaniem dla przyszłych pokoleń pedagogów specjalnych.

Teoria pedagogiki specjalnej w ujęciu Zofii Sękowskiej pozwala wyzbyć się ciasnej perspektywy fragmentarycznego postrzegania tej nauki jedynie w kontekście cząstkowym, sprowadzanym do problemów i zagadnień pojedynczych subdyscyplin naukowych. Stwarza możliwość spojrzenia całościowego, pomaga uchwycić zasięg wpływów naukowych pedagogiki specjalnej i ukazuje związek z innymi dyscyplinami naukowymi. Umożliwia właściwe zrozumienie sensu i celowości pedagogicznych oddziaływań na osobę z niepełnosprawnością i społecznie niedostosowaną (lub zagrożoną niepełnosprawnością czy niedostosowaniem). Sprzyja dostrzeganiu złożoności wzajemnie przenikających się zagadnień i uchwyceniu istoty naczelných założeń. Pedagog specjalny, poszukujący gruntownej podbudowy, pozwalającej z dystansu spojrzeć na naukę będącą źródłem działalności zawodowej, aby mógł uchwycić właściwy sens pomniejszych problemów pedagogicznych, powinien zapoznać się z teorią pedagogiczną Z. Sękowskiej, w której może odnaleźć odpowiedź na wiele własnych dylematów. Wiedza zgromadzona w poświęconym prof. Z. Sękowskiej opracowaniu jest projektem jednolitego, logicznie spójnego systemu, traktującego tak o ogólnych, jak i o szczegółowych problemach pedagogiki specjalnej.

Model pedagogiki specjalnej, zaproponowany przez prof. Z. Sękowską, pozwala w sposób jasny i wyrazisty określić tożsamość i status naukowy pedagogiki specjalnej. Koncepcja naukowa Zofii Sękowskiej wymaga od uznającego ją pedagoga przyjęcia teoretyczno-praktycznego charakteru pedagogiki specjalnej. Domaga się zaakceptowania tej prawdy i wszelkich wynikających z niej konsekwencji. Pedagodzy, analizując teorię pedagogiki specjalnej, muszą zrozumieć, że praktyka stanowi kryterium prawdziwości teorii, jest czynnikiem wiążącym ją na trwałe z potrzebami i życiem osób z niepełnosprawnością. W takim wymiarze pedagogika badająca zagadnienia dotyczące osób o naruszonej sprawności psychofizycznej staje się systemem wiedzy powstałej na drodze praktyki pedagogicznej i refleksji teoretycznej. I tak też (jako wiedza naukowa) powinna być postrzegana. Profesor Z. Sękowska ten teoretyczno-praktyczny charakter pedagogiki specjalnej

rozumiała właściwie – tworząc wiedzę o zjawiskach mających decydujący wpływ na funkcjonowanie (we wszelkich przejawach życia) osób z niepełnosprawnością, nie ograniczała się do rozważań natury teoretycznej. Prowadziła szeroko zakrojone prace badawcze, wieloaspektowo badając problematykę dotychczas naukowo nieopracowaną. Uważała, że badania naukowe są skutecznym sposobem dociekania zakładanej wartości poznawczej i, w oparciu o empirycznie zweryfikowaną prawdę, rzeczywiście tworzyła wartościowy naukowo system wiedzy. Każdy pedagog specjalny powinien mieć świadomość, iż praktyka badawcza jest naukowym rozwinięciem teoretycznej refleksji i dostarcza dowodów na jej prawdziwość lub fałsz. Dla tych powodów szczegółowo opisano liczne i różnorodne treściowo prace badawcze Z. Sękowskiej. Wnioski z nich wywiedzione wzmacniają bowiem argumentację sądów i opinii profesor powstałych na bazie jej teoretycznych rozważań. Stanowią ponadto ważny argument dla akcentowanego powyżej teoretycznego i praktycznego wymiaru pedagogiki specjalnej.

Zofia Sękowska ujmowała zadania pedagogiki specjalnej w obszarze wzajemnie ze sobą sprzężonej diagnostyki, fenomenologii, profilaktyki i terapii pedagogicznej. Postulat tego typu musiał prowadzić do przyjęcia założenia o interdyscyplinarności wiedzy składającej się na te działania. Implikował zaakceptowanie współpracy pedagogiki specjalnej z innymi naukami. Współdziałanie takie uznawała Z. Sękowska za podstawę dalszego rozwoju pedagogiki specjalnej oraz gwarancję stałego jej ubogacania i doskonalenia. Będąc przekonaną o szczególnych związkach pedagogiki specjalnej z medycyną, psychologią, socjologią, pedagogiką ogólną, ekonomią oraz prawem i techniką, prowadziła Z. Sękowska wieloaspektowe badania własne, łącząc w niepowtarzalny sposób wiedzę z zakresu różnych dziedzin naukowych i uzyskując rezultaty wartościowe dla pedagogiki. Jej zasługą jest m.in. ujęcie w jednolitą teorię z ukierunkowaniem na praktykę pedagogiki specjalnej zdobyczy innych nauk. Wypracowaną przez profesor w toku postępowania badawczego wiedzę cechuje użyteczność. Świadczy to o pragmatyzmie pedagogicznym Z. Sękowskiej, uznawaniu przez nią za nadrzędne kryteriów funkcjonalności i o pożytku tworzonej wiedzy.

Inną płaszczyzną, budującą tożsamość pedagogiki specjalnej, na której temat Z. Sękowska jako wieloletni nauczyciel kadr pedagogów specjalnych się wypowiadała, jest kwestia deontologii nauczycielskiej. Profesor snuła refleksje na temat tego, kim jest pedagog specjalny, jakie są jego kompetencyjne i osobowościowe walory, na czym polega istota stosunku pomiędzy pedagogiem a wychowankiem. Jest to swoisty zbiór uwag mądrego moralisty i etyka, a przy tym doświadczonego pedagoga, który aksjologię wartości moralnych czyni aksjologią wartości pedagogicznych i nawołuje do przekształcania rzeczywistości edukacyjnej w duchu tychże wartości. Z. Sękowska dokonywała nie tylko opisu cech poszukiwanych u pedagoga (akcentując wprawdzie walory osobiste jego charakteru, a dopiero potem profesjonalizm i kompetencje zawodowe). Doszukiwała się również konieczności właściwej organizacji jego kształcenia (podnoszenia jakości kształcenia), do czego

była uprawniona na mocy swych zasług na gruncie polskiej pedagogiki specjalnej oraz statusu uznanego i powszechnie cenionego naukowego oraz dydaktycznego autorytetu.

Jako pedagog opowiadała się za szkołą aktywną, twórczą, przybliżającą niepełnosprawnym wychowankom otaczającą ich rzeczywistość w sposób jak najbardziej adekwatny. Chciała uczynić szkołę instytucją, która za pomocą wszelkich dostępnych sobie środków i metod zapewni swoim uczniom rozwój w najlepszy możliwy sposób. Chciała, żeby nauka w szkole nie była oderwana od realiów codziennego życia i dążyła do włączania swoich podopiecznych w proces ich własnej rehabilitacji. Ostatecznie reprezentowała więc Z. Sękowska stanowisko, które współczesna edukacyjna rzeczywistość weryfikuje jako słuszne. W obliczu obecnych reform oświatowych, tezy Z. Sękowskiej na temat stosunku wychowawczego oraz roli szkoły w kształceniu specjalnym nabierają szczególnego znaczenia i z pewnością zasługują na wnikliwą analizę.

Nie sposób nie docenić wkładu tej pedagog i znawczynie problemów pedagogiki osób z niepełnosprawnością i społecznie niedostosowanych w rozwój nauki. Z. Sękowska, określając przedmiot pedagogiki specjalnej, jednocześnie budowała metodologiczną podstawę tej dziedziny wiedzy. Opracowała projekt metod i technik diagnostycznych, opisała je, akcentując ich przydatność w rozwiązywaniu problemów pedagogiki specjalnej. Dowiodła tym samym naukowości dziedziny, jaką jest pedagogika, tak często budząca kontrowersje wśród krytyków. Brała udział w formułowaniu celów, zasad, metod, form i środków edukacji osób niesłyszących i słabosłyszących, z niepełnosprawnością intelektualną i ruchową, osób niedostosowanych społecznie, dzieci z zaburzeniami mowy, z trudnościami w uczeniu się – poprzez upowszechnianie tego rodzaju wiedzy w swoich publikacjach oraz poprzez własną pracę dydaktyczną. Miała udział w wypracowywaniu wiedzy empirycznej, uzyskanej w toku badań, w ramach wyżej wymienionych subdyscyplin szczegółowych pedagogiki specjalnej (co stanowi wkład naukowy profesor w rozwój tych subdyscyplin). Jednakże największa skala dokonań służących poszerzaniu wiedzy pedagogiki specjalnej dotyczy dorobku Z. Sękowskiej w zakresie tyflopedagogiki. Ten obszar wiedzy stał się centrum osobistych i zawodowych zainteresowań profesor. Jej osiągnięcia dla dydaktyki pedagogiki osób niewidomych i słabowidzących bez wątpienia należy uznać za cenne. Metodykę kształcenia i wychowania osób z niepełnosprawnością wzroku opracowywała w oparciu o różnorodne pola zainteresowań tyflopedagogiki. Obok modyfikacji metod, technik i środków stosowanych w diagnostyce osób widzących (a przystosowanych przez Z. Sękowską dla potrzeb osób niewidomych) tworzyła także własne techniki badawcze dla osób z dysfunkcją wzroku. Konstruowała i rozwijała zasady, metody pracy tyflopedagogicznej, a wyrazem uznania ich wartości jest ich ciągła obecność we współczesnych programach nauczania i w terapii z dziećmi i młodzieżą niewidomą i słabowidzącą.

Z powodzeniem analizowała Zofia Sękowska tematykę nauczania i wychowania (których jedności doszukiwała się w oparciu o hierarchię wartości pedagogicznych),

kwesie usprawniania i funkcjonowania w społeczeństwie osób z dysfunkcją analizatora wzrokowego. Jej spostrzeżenia są źródłem bogatej wiedzy, wyznacznikiem postępowania pedagogicznego dla tyflop pedagoga, próbą określenia wykładni jego efektywnej pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz terapeutycznej. Jestem przekonana, że w dużej mierze to one właśnie stanowią zasadniczą i niezbędną bazę dla współczesnej tyflop pedagogiki. Powinny być punktem wyjścia dla dyskusji nad kierunkiem aktualnego kształcenia dzieci i młodzieży niewidomej i słabowidzącej oraz wizerunkiem współczesnego tyflop pedagoga, a także odniesieniem dla szczegółowych badań w tym zakresie.

Wartość dokonań Z. Sękowskiej w ramach tyflop pedagogiki objawia się także i w tym, że profesor poddawała wnikliwej obserwacji badawczej zagadnienia zasadnicze dla funkcjonowania osób niewidomych i słabowidzących – istotne z punktu widzenia obecnego poziomu tej nauki. Dostarczyła rzetelnej wiedzy w zakresie procesu poznawania rzeczywistości (i jego struktury) u osób niewidomych, roli mowy jako środka komunikowania się. Swoimi diagnostycznymi badaniami objęła dyspozycje rozwojowe i zasięg ograniczeń rzutuujących na trudności szkolne słabowidzących dzieci. Pracowała nad propozycjami rozwiązań metodycznych dla nauczycieli prowadzących rewalidację indywidualną, a rezultaty tych zabiegów pedagogicznych ubogacają współczesną dydaktykę tego przedmiotu. Należała do tych badaczy, którzy w swoim postępowaniu naukowym nie pomijają roli czynników psychologicznych i socjologicznych. Wzbogaciła wiedzę tyflogiczną o aspekt psychologicznych i społecznych uwarunkowań zachowania przystosowawczego osób niewidomych. Moim zdaniem, stworzyła najbardziej klarowną i najbardziej adekwatną klasyfikację potrzeb ograniczonych przez brak wzroku, a jej koncepcja rozwoju osobowości osób niewidomych zasługuje na szerszą popularyzację. Z. Sękowska była także osobą merytorycznie doskonale zorientowaną w kwestii rehabilitacji osób ociemniałych. Cenne dla pedagogiki specjalnej są jej badania na temat przeżyć osób ociemniałych, związanych z utratą wzroku i czynników je determinujących. Nowatorski charakter posiadają wnioski Z. Sękowskiej odnoszące się do strategii celów, sposobów i form oddziaływań usprawniających osoby ociemniałe.

Propozycja Z. Sękowskiej stanowi udaną próbę precyzyjnego określenia, czym jest *usprawnianie* i szerzej – *rehabilitacja* – osób z niepełnosprawnością. Wartość tego dziedzictwa tkwi ponadto w tym, że rehabilitacja trafnie została uznana przez Z. Sękowską za formę oddziaływania łączącą w sobie bogactwo różnorodnych, nawzajem się wspierających strategii – biorąc pod uwagę możliwie jak najwierniej odczytane potrzeby osobiste rehabilitowanego i ukierunkowanych na wczesność, ciągłość, kompleksowość i powszechność. Postępowanie terapeutyczne tego typu sprzyja stwarzaniu warunków do osiągnięcia sukcesu przez osoby doświadczające niepełnosprawności. Spuścizna naukowa Z. Sękowskiej zawiera bogactwo metod i ćwiczeń usprawniających, przydatnych w pracy z osobami z niepełnosprawnością (nie tylko wzrokową, choć tą grupą Z. Sękowska interesowała się szczególnie).

Dlatego też prace Z. Sękowskiej mogą być niezwykle pomocne w rozwiązywaniu wielu praktycznych problemów w dziedzinie rehabilitacji.

Znaczenia dorobku Z. Sękowskiej dla teorii i praktyki pedagogicznej należy dopatrywać się w kontekście całokształtu modelu rehabilitacji. Propozycja ta, w perspektywie kompleksowego usprawniania, uwzględnia – jako jeden z istotnych – aspekt rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnością. Koncepcja pedagogiczna Z. Sękowskiej jest polskim modelem rehabilitacji zawodowej. Jest ważna przede wszystkim dlatego, że podejmuje konieczność zdefiniowania, czym jest praca dla osób z niepełnosprawnością. Odpowiedź zdaje się wskazywać na to, że jest ona głównym komponentem życia społecznego i osobistego człowieka z niepełnosprawnością. W dyskusję nad wartością pracy wniosła Z. Sękowska nowe spojrzenie, opowiadając się za ergonomicznym rozumieniem pracy i jej roli w pedagogice specjalnej. Podejście takie odsłania zupełnie inną perspektywę społeczną i zawodową osób z niepełnosprawnością. Stwarza nowe możliwości zatrudnienia, poszerza wachlarz propozycji zawodowych. Wyraźnie uwidacznia się poparcie Z. Sękowskiej dla posiadanego przez człowieka o obniżonej sprawności fizycznej lub psychicznej potencjału istniejących, nienaruszonych predyspozycji. Nie jest to wniosek zaskakujący – Z. Sękowska była wszakże zwolenniczką optymistycznego, twórczego podejścia w rehabilitacji i ku takiemu założeniu w swojej pedagogice się przychyliła.

Wartości osiągnięć pedagogicznych prof. Z. Sękowskiej dla pedagogiki specjalnej nie należy sprowadzać wyłącznie do przeszłości. Ich siła tkwi w prawdziwości teoretycznych ustaleń (a tym samym w ciągłej aktualności wniosków badawczych). Dorobek ten jest oczywistym potwierdzeniem przekonania Z. Sękowskiej o konieczności stałego uaktualniania osiągnięć pedagogiki specjalnej – o ile ona, jako nauka, pragnie sprostać coraz to innym i nowym potrzebom osób z niepełnosprawnością. Gwarantem żywotności poglądów Z. Sękowskiej jest jej podmiotowe podejście do osób o naruszonej sprawności psychofizycznej, umożliwiające dostrzeżenie rzeczywistych ich ograniczeń i zapotrzebowań na kanwie psychospołecznych i prawno-ekonomicznych realiów.

Zakończenie

Sądzę, że właściwa recepcja spuścizny naukowej Z. Sękowskiej powinna dokonywać się w oparciu o całokształt jej twórczości. Nie należy ograniczać znaczenia dorobku naukowego tylko do osiągnięć tyflopedagogicznych (mimo że z nimi najbardziej jest on kojarzony). Dociekania o naturze pozostawionej przez Z. Sękowską myśli pedagogicznej powinny złożyć się na analizę systemu daleko bardziej obszernego. Wartość tej spuścizny jest o wiele większa. Penetracja dorobku Z. Sękowskiej musi odbywać się w każdej szczegółowej dziedzinie pedagogiki specjalnej, uwzględniać wszystkie ważne i podstawowe zagadnienia dotyczące jej istnienia – aby można było dotrzeć do wiedzy bogatej, przydatnej pod względem poznawczym

i kształcącej. Współcześni pedagodzy specjaliści, chcąc w pełny sposób odtworzyć i wykorzystać teorię pedagogiki autorstwa Pani Profesor, powinni dotrzeć do wszystkich omawianych przez nią kwestii, zagadnień potrzebnych i interesujących.

Pisząc o Z. Sękowskiej, trzeba także pamiętać o niej jako o teoretyku, który buduje własną wizję dyscypliny naukowej, odwołuje się do aksjologii wychowania, zastanawia się nad podstawami i kryteriami wartościowania w obrębie pedagogiki specjalnej. Z. Sękowskiej ciągle towarzyszył wartościujący punkt widzenia w stosunku do omawianej tematyki. Jest to podejście szalenie ważne w pedagogice niepełnosprawności. Pedagogom owa „aksjologicznie zaangażowana” koncepcja jest potrzebna do formułowania własnego ideału wychowawczego, do rozpoznania wartości, które chcieliby krzewić w swej pracy nauczycielskiej. Utożsamianie pedagogiki prof. Z. Sękowskiej ze stanowiskiem aksjologicznym wynika jednoznacznie z jej postawy zaangażowania w pracę społeczną i z chęci wpływania na społeczną sytuację edukacji specjalnej. Stanowi jak gdyby oczywistą konsekwencję przyjętego przez nią zobowiązania. Niejednokrotnie dowodziłam, że w dorobku naukowym Z. Sękowskiej świadectwo istotnych wartości, takich jak: człowieczeństwo, pochwala dla prawdy, indywidualności jest wyraźnie widoczne.

W 100-lecie utworzenia Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej, Sejm RP przyjął uchwałę, w której ustanowił rok 2022 Rokiem Marii Grzegorzewskiej, założycielki i obecnej patronki uczelni (Akademii Pedagogiki Specjalnej), twórczyni podstaw naukowych polskiej pedagogiki specjalnej, warto ukazać również dokonania kolejnych kontynuatorów jej myśli, którzy wnoszą nowe wartościowe treści i ubogacają dorobek nauki, aby mogła jeszcze pełniej służyć osobom ze specjalnymi potrzebami rozwoju i udzielającym wsparcia. Mam nadzieję, że pogłębiony kontakt z dziełami Zofii Sękowskiej i jej wieloaspektowym ujęciem zagadnień pedagogicznych będzie wpływał na potrzebę bardziej wnikliwej refleksji nad obecnym i przyszłym poziomem rozwoju pedagogiki specjalnej. Ufam, że życie i dokonania naukowe Pani Profesor staną się wzorcem dla wielu pedagogów specjalnych, współcześnie tworzących nową jakość nauki pedagogicznej, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym.

Bibliografia

- Barszczewska K. (2004). *Zofia Sękowska jako twórczyni lubelskiej szkoły pedagogiki specjalnej* (niepublikowana praca magisterska). Stalowa Wola: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Człowiek niepełnosprawny. Problemy autorealizacji i społecznego funkcjonowania.* (1994). Chodkowska M. (red.). Lublin: Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej.
- Dycht M. (2002). *Znaczenie działalności i osiągnięć naukowych Zofii Sękowskiej dla pedagogiki specjalnej ze szczególnym uwzględnieniem tyflopedagogiki* (praca doktorska). Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej.

- Dycht M. (2005). *Koncepcja tyflopädagogiki w ujęciu Zofii Sękowskięj*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydawnictwo Salezjańskie.
- Dycht M. (2008). *Koncepcja pedagogiki specjalnej Zofii Sękowskięj*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Dycht M. (2009). *Pädagogika specjalna profesor Zofii Sękowskięj – portret holistyczny*. W: *Wielowymiarowość edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością*. Żółkowska T., Ramik-Mażewska I. (red.). T. 4. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.
- Jachimczak B. (2019). *Nauczyciel w edukacji włączającej*. W: *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*. Chrzanowska I., Szumski G. (red.). T. 7. Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- Majewski T. (1997). *Zmarła Profesor Zofia Sękowska wielki przyjaciel niewidomych*. „Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej”, nr 1, s. 156–157.
- Palak Z. (1999). *Zofia Sękowska (1924–1997) – Życie i Działalność Naukowa*. „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”. T. 19, s. 193–200.
- Palak Z. (2012). *Profesor Zofia Sękowska (1924–1997) – twórczyni lubelskiej szkoły pedagogiki specjalnej*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia”. T. 25, nr 1–2, s. 77–86.
- Pädagogika Specjalna w zreformowanym ustroju edukacyjnym*. (2001). Palak Z. (red.). Lublin: Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej.
- Profesorowie jubilaci – prof. zw. dr hab. Zofia Sękowska (1994)*. „Roczniki Pedagogiki Specjalnej”. Pańczyk J. (red.). T. 5. Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej.
- Skrzetuska E. (1997a). *Sylwetki pedagogów specjalnych – profesor dr hab. Zofia Sękowska (1924–1997)*. „Roczniki Pedagogiki Specjalnej”. Pańczyk J. (red.). T. 8. Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej.
- Skrzetuska E. (1997b). *Zasłużeni dla pedagogiki specjalnej. Zofia Sękowska (1924–1997)*. „Szkoła Specjalna”, nr 4, s. 211–214.
- Smagowski J. (1981). *Pädagogika specjalna – równoprawny partner oświaty*. „Nowa Szkoła”, nr 9, s. 372–375.
- Żmichrowska M.J. (2010a). *Praktyka nauczania i wychowania integracyjnego uczniów niepełnosprawnych w myśli pedagogicznej Zofii Sękowskięj*. „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania w Częstochowie”, nr 1, s. 57–74.
- Żmichrowska M.J. (2010b). *Zofia Sękowska. Człowiek i dzieło*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 3–4, s. 214–220.

THE VALUE OF PROFESSOR SĘKOWSKA'S ACHIEVEMENTS (1924–1997) FOR SPECIAL EDUCATION

Abstract: The constant progress of modern special pedagogy and its specific disciplines should be a source of reflective thoughts by the educator on the direction and quality of this development. This idea, often present in theoretical discourses, and sometimes taken up in academic pedagogy, accompanies my scientific considerations from the very beginning of a conscious interest in pedagogy of people with developmental difficulties. Personal orientation towards this particular area of cognition results from the studies undertaken in the field of special education, which became a solid basis of knowledge and the reason for later exploring the areas of this science, with the awareness of its identity, place, role and relationships with other sciences. They resulted in drawing attention to the need to document the achievements and achievements of people whose creative searches influenced the development of this particular branch of pedagogy, in relation to their contemporary historical and social conditions. For these reasons, I undertook a study of the significance of the scientific and didactic achievements of Professor Zofia Sękowska, one of the most prominent founders of Polish special education. The article is also a reflection on the upbringing, teaching and rehabilitation of people who are different in terms of development, with reference to the status and identity of the science she practiced.

Keywords: Zofia Sękowska, special education, pedagogical achievements.